

Om kvæði-diktingen på Færøyene i det 19. århundre

Noen resepsjonsforhold

Kurt Schier

Den danske prest og botaniker Hans Christian Lyngbyes oppskriftsamlinger av *kvæði* fra Færøyene som kom ut i 1822, spesielt nedtegnelsen av *Sjúrðar kvæði*, øvede overordentlig stor innflytelse på innsamlingsarbeidet på Færøyene, og også nydiktingen av *kvæði* ble inspirert og stimulert av den.

Men den spesielle betydning boka skulle få, kom ikke bare av at *Sjúrðar kvæði* og en rekke andre ballader her ble utgitt for første gang og ble gjort tilgjengelige for en større leserkrets gjennom en dansk oversettelse av Lyngbye. Mye viktigere var det sikkert at den den gang ledende og høyt ansette oldtidsforsker, professor og senere biskop Peter Erasmus Müller, overhodet ble oppmerksom på betydningen av sangtradisjonen på Færøyene. Dette var ganske sikkert et spesielt lykketreff for utviklingen av den færøyske balladetradisjonen. Her var et bitelite folk med knapt mer enn 6000 innbyggere, som med forbausende utholdenhet og standhaftighet i århundrer hadde holdt liv i

sitt eget språk i opposisjon til den overmektige dansken, og som med *kvæði* i tillegg hadde bevart en senmiddelaldersk diktsjanger mye bedre og mer levende enn noe annet sted i Norden. Men på slutten av det attende århundre og i de første tiårene av det nittende var det mange, også velmenende mennesker på Færøyene, som mente at den gamle færøyske visekulturen og det gamle færøyske språket i det hele tatt hadde nådd sitt sluttpunkt. Jeg har annetsteds skrevet mer utførlig om dette spørsmålet (Schier, 1990) og prøvd å vise at det på denne tiden, og spesielt på grunn av virksomheten til Peter Erasmus Müller, kom en impuls til videre innsamling av *kvæði*; kanskje var dette til og med ett av de avgjørende skritt i retning av at det etter hvert ble dannet en færøysk nasjonalbevissthet, og litt senere til at Hammershaimb utviklet et færøysk skriftspråk.

Jeg vil gjerne til å begynne med kort få gjenta noen av disse tankene, for så ved hjelp av eksempler å beskjeftige meg med

mottakelsen av færøyske *kvæði* i Tyskland. Til slutt skal jeg ved hjelp av tekst fra Sandoyarbók påvise et problem ved resepsjonen av en sagatekst og dens omplanting i balladeform.

I.

Jens Christian Svabo skriver i innledningen til sine nedtegnelser av *kvæði* at det vel kunne være bryet verdt å feste disse visene til papiret: "Jeg syntes, da jeg, i Aarene 1781 og 1782, efter kongelig Befaling, rejste i Færøe, at det vel var Umagen værdt at optegne de gamle færøeske Kjæmpesange og Rimer, og følgende Hefter ere en Frugt af disse Tanker, der grundede sig derpaa, at bemældte Sange, der aldrig nogensinde vare betroede Pennen, men Hukommelsen alene, nu vare saa meget fordærvede, at der om meget kort Tid for-gjæves vilde spørges derom... Jeg troer, at hvor ufuldkomne disse Kvæder nu befindes, og hvormange Spring og Huller i Meningen, ja endog Urigtigheder, siden de allene have været Hukommelsen betroede, antreffes, saa burde de dog optegnes. Det kunde maaske falde en ind at spørge: til hvad Nytte at optegne saa mangelhafter Sange? Jeg svarer: naar en om 100 Aar, eller kortere Tid ... vilde vide, hvordan disse Sange have været, saa vil han med Rimelighed neppe finde Spoer dertil, ifald de nu ikke bleve optegnede, da de for nærværende Tid synes at ligge, formedelst Hukommelsens Utroeskab, i sidste Aandedræt." (Matras, 1939: 3f.)

Ikke mindre skeptisk er Svabo når det gjelder danseskikkene. Han gir en kort beskrivelse av den færøyske dansen som først

og fremst brukes i bryllup og i julefeiringen, men han føyer til at den færøyske dansen går sterkt tilbake, særlig i fornemme bryllup og på fester i Tórshavn, og at menuetter, polske, engelske, skotske, reel- og contra-danser blir innført i stedet (Svabo, 1959: 319). Den danske teolog Jørgen Landt (ca. 1753-1804), som var prest på den nordre delen av Streymoy fra 1791 til 1798 og bodde i Kvívík, berettet at folk kom sammen til dans alle søn- og helligdagskvelder fra jul og til fastetiden, og at det alltid gikk svært sømmelig for seg: "Julen er og en Glædesfest for disse gode Øeboere; de forsamle sig da hver hellig- og Søndags Aften indtil Fastelavn for at fornøje sig med Dands efter Sang af indenlandske eller Peder Syvs Danske Kjempeviser, men uden Sviir og Drik eller Sæder fordærvede Leege." (Landt, 1965: 257).

Her var altså dansen levende og ble ofte oppført.

I rundt femti år møter vi tilsynelatende selvmotsigende utsagn. Den danske geolog J. G. Forchhammer, som i 1820 ved hjelp av et reisestipend hadde reist til England med det formål å studere, og et år etterpå også besøkte Færøyene, beretter om et besøk i Sumba den 26. Juni 1821, der "P. S." (= Pastor Schrøter) arrangerte en dans om kvelden. Denne dansen blir kort beskrevet: "P. S. veranstaltete am Abend einen Tanz, der ganz national ist. Alle stellen sich in einen Kreis; ohne besondere Anordnung stehen Männer und Weiber in einem Kreise, oft 3-4 Weiber zusammen. Dann fängt einer an mit lauter Stimme eins der alten Lieder zu singen und die anderen fallen ein jenach dem die Reihe an sie

kömt, die Stimmen sind nehmlich verteilt, alle stimmen wie im Chor. Die Bewegung der Füße ist sehr taktmäßig und die Musik originell." Den knappe beretningen slutter med ordene: "Wir hörten mehrere Gesänge aus dem Niebelungenliede." ("Vi hørte flere sanger fra Niebelungenlied.") (Forchhammer, 1927: 39).

Det skjedde fire år etter Lyngbyes besøk på Færøyene, men ennå før publiseringen av hans Færøske Quæder. Så vidt jeg kan se, er dette ett av de første tegnene på at *Sjúrðar kvæði* ikke bare var kjent, men også ble danset.

Nesten nøyaktig på samme tid, rundt femti år etter Svabo, gjorde derimot ikke Jóannes í Króki (som færøyingene ofte kaller Johannes Klemmensen) seg noen store forhåpninger for framtiden til de færøyske danseballadene. I en kort autobiografisk skisse forklarte han hvorfor han hadde beholdt én avskrift fra samlingen sin for seg selv, av *Sandoyarbók*: "... ikke for min Skyld, men for den efterkommende ungdom, at de kunde see hvad hvad fortidens ungdom havde til fornøjelse at quæde i deres danstid, i stedet for at nutidens ungdommen saa lidet ved om disse, da de nesten var gangne ud af brugen, men ungdommens fornøjelse nu mest bestod i at drikke brendevin og synge skiøgeviiser." (Sitert etter Jacobsen, 1929: 14; Djurhuus, 1958: 398 viser til liknende uttalelser fra Johannes Klemmensen som han har funnet i *Sandoyarbók*, uttalelser som imidlertid ikke er gjengitt i Rikard Longs utgave av *Sandoyarbók* (Long, 1968).

Enda tydeligere uttrykker han seg i etterskriften til *Sandoyarbók*, som er datert til 6.

juli 1831. Her understreker han først at han hadde fått i oppdrag å skrive ned sangene om *Sjúrður*, og han angir da flere grunner til at han har tatt på seg arbeidet: "At jeg have sammensamlet alle disse Kvæder og indskrevet dem i denne Bog, er sket af følgende Aarsager. [...] b. Samt mig og Efterkommere til fornøjelse, da nu omstunder Kvæderne ere gangne næsten af brug, og nye Viser isteden for Ungdommen brugelige; saa kunne de tilkommende unge se, hvad de forhenværende unge havde til deres Juledanses Fornøjelse." (Sitert etter Jacobsen, 1921: 26)

Johannes Klemmensen refererer imidlertid ikke bare til hovedstaden Tórshavn med sin skeptiske vurdering – som Svabo femti år tidligere – men også til bosetninger ellers i landet, og han står således i motsetning til Jørgen Landt og J. G. Forchhammer. Sannsynligvis er det et indisium på at dansen, eller i det minste de gamle *kvæði* mot slutten av det attende og i begynnelsen av det nittende hundreåret etter hvert begynte å forsvinne, først kanskje i Tórshavn, og deretter videre utover i landet. Framtiden for utviklingen av den færøyske balladetradisjonen (som for utviklingen av det færøyske språket) så altså ikke særlig lys ut i de første tiårene av det nittende århundre.

Et godt inntrykk av mengden og utbredelsen av færøyske *kvæði* gir Venceslaus Ulricus Hammershaimb i sine korte Meddelelser fra en Rejse på Færøerne i 1847-48. Det største forråd av *kvæði* som han fant på Færøyene, var på Sumba. Her hadde det vært gammel skikk at en ikke fikk synge en sang oftere enn én gang i året i dansetua. (Hammershaimb, 1847: 259) – Også

i Vágur kjenner de vanligvis ennå de “æld-gamle kvæder” og en mengde færøyske viser etter mønster fra de danske Kæmpeviser. Svært rikt er også forrådet av *kvæði* i Sandur. I det hele tatt er ikke bare språket spesielt kraftig på de sydlige øyene, men her er også *kvæði* levende ennå: “Men det er ikke alene ved sproget, at disse øer ere mærkelige i forhold til de nordligere, da folkesangen her lever kraftigst, især i det sydlige af Suderøen, Skuvø, Skálavík og Sandsbygd; på disse steder har jeg også optegnet særdeles meget. Her kan man endnu se, med hvilket liv kvæderne foredrages i forsamlingerne, hvorledes alle de dansende vise, at de følge med begivenhederne, som skildres i kvæderne; heltene, som fremtræder deri, røbede de nøje bekendtskab med og interesse for, men dere største glæde er at synge om slag og kamp, hvorfor så mange kvæder næsten alene indeholde en ensformig skildring deraf.” (Hammershaimb, 1847: 264)

Overalt var folk ivrige etter å hjelpe Hammershaimb i arbeidet hans, å synge for ham eller å gi opplysninger om *kvæði*. Utenom den store samlingen av Johannes Klemmensen (Sandoyarbók) har det funnes flere håndskrevne samlinger på Sandoy. På Streymoy var derimot utbyttet hans temmelig dårlig, fordi folk her hadde blitt lei av de lange *kvæði*. Her hadde noen lette, korte danske viser, innført av danske sjømenn, med enkelt og på ingen måte poetisk innhold, trengt seg inn, selv om de slett ikke passer til den alvorlige færøyske dansen. Spotteviser, som det blir flere og flere av, var nesten de eneste færøyske produktene som ble benyttet her. (Hammers-

haimb, 1847: 265). Han framhever bare den gamle bonden Jens Christian Djurhuus i Kollafjørður, som hadde diktet mange *kvæði* etter sagaer. De blir sunget overalt, for språket i dem er rent, og de holder seg godt til den gamle stilen. Det er sikkert ikke tilfeldig at noen viser av Djurhuus, *Sjóvarbóndin*, som “*Ormurin langi*” eller “*Sigmundar kvæði nýggja*” er svært populære den dag i dag. Også på Mykines skrev Hammershaimb ned et stort antall *kvæði*. Norðuroyggiar – med unntak av Borðoy – kunne han ikke reise til, og han vet derfor heller ikke noe å si om sanger der, han viser riktignok til Fugloyarbók.

Denne relativt sene beretningen bekrefter bare det en allerede av tidligere opplysninger kunne erkjenne: *Kvæði* hadde, spesielt i Tórshavn, men vel også i høy grad på Streymoy og Eysturoy, i lang tid vært i ferd med å forsvinne, og til dels må de også allerede ha vært forsvunnet. Levende var de ennå etter alt å dømme bare i utkantene, på Suðuroy, Skúvoy, Sandoy og Mykines, kanskje på Fugloy. Her og der kan det vel også ennå ha vært levende tradisjon andre steder, men det var sikkert avgrenset til små områder.

Omslaget hadde riktignok allerede begynt med Hammershaimb, og alle vet at situasjonen endret seg fullstendig i andre halvdel av det nittende århundre. I tillegg til Sandoyarbók hadde det kommet flere store visesamlinger, som Fugloyarbók, Nólsoyarbók og andre; Hammershaimb hadde ved å skape en ny ortografi, bygd på etymologiske prinsipper, lagt grunnlaget for at det færøyske språket fikk et kraftig oppsving i befolkningen og raskt konsoli-

derte sin stilling og utviklet seg videre. Dermed var også forutsetningene gitt for oppblomstringen av en selvstendig færøysk litteratur, og Hammershaimbs Færøiske Kvæder, som kom ut i 1851 og 1855, og senere Færøsk Antologi var ikke bare en brukbar utgave av balladetekster, men gav også impulser til utviklingen av færøysk litteratur generelt. Litt senere begynte Svend Grundtvig og Jørgen Bloch den systematiske samling av alle nedtegnelser som var tilgjengelige, noe Hammershaimb også hadde stor del i. Gjennom denne samlingen ble forutsetningen for den vitenskapelige utforskningen av de færøyske balladene skapt. Som de fleste skriftlige nedtegnelsene og samlingene hadde imidlertid også denne store samlingen – og framfor alt etter at den ble trykt – tilbakevirkning på balladetradisjonen selv.

Men hva var det som virkelig hadde ført til at det var inntrådt et slikt omslag mellom første og andre del av det nittende århundre? Det er nærliggende å se dette i sammenheng med en våknende færøysk nasjonal bevissthet – så langt en utlending, og dertil en som ikke stammer fra Skandinavia, er i stand til bedømme dette.

Hva kunne en nasjonalfølelse, eller til og med en færøysk nasjonalstolthet bygge på i begynnelsen av det 19. århundre? I utlandet visste en svært lite om Færøyene og innbyggerne der, og selv i Danmark tilla man knapt øyene noen betydning. Verken politisk eller økonomisk eller kulturelt hadde færøyingene noe å vise til som kunne vekke oppmerksomhet utenfor øygruppen. Riktignok hadde færøyingene bevart det vestnordiske språket sitt og holdt det levende

mot det danske embets- og kirkespråket, men dette språket ble ofte oppfattet som en forkommen, knapt forståelig dansk dialekt. Jeg minner om den kjente vurderingen av Svabo om tilstanden til det færøyske språket, som konkluderer med at man heller burde erstatte det med god dansk: “Man finder nu omstunder intet Document skrevet paa Færøesk, heller ikke forstaaer nogen at Bogstavere det Sprog der nu tales, saa det kunde læses af andre. Dansk kan ansees for Hoved-Sproget, og forstaaes, i det mindste, af alle, siden de lære deres Kristendom paa dansk, og samme Sprog bruges ved Gudstjenesten og i Rettene. Mange tale det og temmelig got.

Naar man vilde tænke paa nogen Forbedring i det færøeske Sprog, saa fordervet, som det nu befindes, saa vilde der, efter mine Tanker blive 2 Veje at vælge: enten 1) at bringe det til sin første Reenhed; bringe de gamle manglende nordiske Ord tilbage; udrydde de nye og fordervede, give Sproget, om ikke en ny Udtale, saa dog altid en nye Orthographie; [...] Langt fornuftigere forekommer det mig, 2) om man her vilde stræbe at befordre det danske Sprogs indførsel i den Reenhed, som det i sildigere Tider har erholdt, og for eftertiden endvidere vil erholde.” (Svabo, 1959: 265f.)

At tankene fra den franske revoulsjon også hadde innflytelse på færøyingene ved begynnelsen av det 19. århundre, er ofte blitt framholdt. Det er her nok å minne om en mann som Nólsoyar-Páll, om det istandsatte skipet *Royndin* og dets tragiske skjebne, om *Fuglakvæði* av Nólsoyar-Páll og hans aggressive protest mot vilkårlighet og utbytting. Protest og rørende forsøk som

Nólsoyar-Pálls er riktignok indisier på en voksende nasjonalfølelse, men de skaper den ikke alene. Den første forutsetningen synes for meg å ligge i at et folk, og i tillegg et så lite folk som færøyingene, får en anledning til å være stolt av seg selv, av å ha skapt eller utrettet noe som andre ikke har greidd.

Jeg antyder i begynnelsen: Et avgjørende moment i færøyingenes selvvrdering var vel den kjensgjerningen at de med *kvæði* fra senmiddelalderen hadde bevart en tradisjon som overalt ellers hadde gått til grunne. På denne tiden, som var fylt av den romantiske ånd, oppdaget mange folk – og spesielt de mindre som latvierne, litauerne og esterne, tsjekkerne og irene, serberne og ungarene og finnene – overalt i Europa sin egen fortid og dermed også sin egen identitet og nasjonalitet. Det kom historiske arbeider, det ble åpnet kilder, eventyr, sagn og folkeviser ble samlet. Diktere vendte seg mot historiske temaer eller stoff fra folkesagn. Oehlenschlägers dikt Guldhornene om de stjålne og smeltede gullhornene fra Gallehus, hevet disse synlige og forsvunne vitnemål fra en fjern fortid opp til symbol. Den gammelislandske litteraturen, eddaene og sagaene, var viktige tekster ikke bare for islendinger, men tjente ofte som kilde også for den danske, norske og svenske historien. Adgangen til den gammelnordiske litteraturen, oversettelsen av den til skandinaviske språk, var derfor ofte ikke bare en filologisk begivenhet, men hadde også aktuell tidshistorisk betydning. Jeg nevner som eksempel en dansk oversettelse av Snorri Sturlusons Heimskringla av Nikolai Fredrik Severiin Grundt-

vig fra 1818, der Grundtvig med stor styrke i et utførlig forord gjør krav på Snorri som kilde for alle skandinaver, og dermed også for danskene: “Med temmelig Sikkerhed tør vi da antage, at Norge var Isleifs, Sverrig Ares, og Danmark Sæmunds oprindelige Fædreneland, medens det staaer alle Nordens Folke-Færd frit for at tilegne sig Snorro, til engang Tiden viser, hvilket han i Grunden mest tilhører” (Fortale s. XVIII).

I 1817, ett år før første bind av Grundtvigs Heimskringla-oversettelse kom ut, var Lyngbye på Færøylene og gjorde sine første, svært ufullkomne nedtegnelser av *Sjúrðar kvæði*. Året etter, nesten samtidig med Grundtvigs oversettelse, kom det andre bindet av Peter Erasmus Müllers Sagabibliothek med Anmærkninger og indledende Afhandlinger ut, der han spesielt beskjeftigeet seg med Völsunga saga, Þiðreks saga og andre *Fornaldar sögur*. Jeg viste i begynnelsen til at det tidsmessige sammenreffet var en spesielt lykkelig omstendighet; det skal jeg nå prøve å utdype.

Peter Erasmus Müller (1766-1834) var professor i teologi og fra 1830 biskop; han var høyt ansett i Danmark så vel som i utlandet og gikk (og går) for å være den ledende nordiske oldtidsforsker i sin tid. Hans Sagabibliothek kombinerer innholdsreferater og oversettelser av utdrag fra forskjellige islandske sagaer til dansk med inngående historiske, litteraturvitenskapelige, komparatistiske og sagahistoriske overveielser, og dette arbeidet bidro vesentlig til at den gammelislandske litteraturen ble tilgjengelig i Skandinavia, men også langt videre for en krets av interesserte. Det andre bindet handler fortrinns-

vis om sagaer som senere kom til å bli betegnet som *Fornaldarsögur*, således om Völsunga saga, Hervarar saga, Hálfs saga og Hálfsrekka og andre verk av dette slaget. I sammenheng med Völsungatradisjonen/traderingen, som jo omfatter en god del av Nibelungenstoffet, omtaler Müller hvordan denne sagaen lever videre i danske ballader og beklager de sterke forandringene som stoffet her har gjennomgått. Derimot bruker han, til han å være, svært uvanlige uttrykk for beundring når han snakker om at dette store sagastoffet fra fortiden fremdeles er i live på Færøyene, i "en afkrog i Danmarks Rike": "Saa ukiendelige ere Sporene blevne af Sigurds Minde i Danmark. Selv Digterne have næsten forladt de gamle Skaldes Yndlingsæmne. Pastor Grundtvig er den eneste, som quad herom. [...] I Tydskland, hvor den hornede Sigfried vedblev som et Almuesagn, er den vidtberømte Helts Minde ved La Motte Fouquès Sigurd de Schlangentödter herligen bleven fornyet.

Men imedens Nutidens Digtere maatte tie til gamle Bøger, for derfra at hente det indholdsrige Sagn, gives der en Afkrog af Danmarks Rige, hvor Sigurds Minde paa den gamle Vis har forplantet sig ved Sangens egen Kraft. Paa Færøerne lever det endnu, ikke blot ved Oldingers Erindring, men i Karles og Pigers Sange, og, som for-dum i det gamle Norden, gienlyder ved festlige Lag fra alle Munde. Disse Øboere have nemlig ikke liden poetisk Sands. De digte endnu hyppigen Viser (Thaat) rigtig nok oftest til Spot, og afsynge dem under Dandse. Men de have og ældre Sange om allehaande Æventyr, der have Navn og

Form tilfældeds med Islændernes Rimer. De ældste af disse kaldes Qveaje (Qvæder) og ere samtlige af episk Indhold. [...] Antallet af disse Qvæder er saa betydeligt, at i de større Byer neppe det samme Qvæde synges to Gange Vinteren igiennem. Af alle disse er Siura Queaje (Qvædet og Sigurd) det meest yndede. Det høres næsten ved alle Bryllupper, skjønt med Varianter og ikke allevegne lige fuldstændigen. [...] Ni Thaater eller sange, de fleste paa 70-80 Stropher, høre i det mindste til denne Sagnkreds, men af disse er de fire, der nærmest angaae Sigurds og Gudruns Skiebne." (Müller, 1817-20, bd. 2: 419-422).

Ti fulle sider viet Müller til de færøyske tradingene av Sigurður/Sjúrdur. Han hadde høsten 1817, etter Lyngbyes tilbakekomst, fått de første avsnittene av sangen, til sammen 164 strofer. Lyngbye hadde skrevet ned forskjellige sanger på regnfulle dager, etter at han hadde fått litt undervisning i færøysk av Svabo: "Nogen Undervisning fik jeg imidlertid i Sproget af den lærde Svabo; paa denne Maade traf jeg hændelsesviis paa Sigurds Qvad, som hvorvel jeg dengang ikke kjendte noget til dette Digts Værd eller Sammenhæng med de islandske Sagaer, dog interesserte mig ifølge en dunkel Reminiscens af en foregaaende Læsning." (Lyngbye, 1922: X). Lyngbye fikk imidlertid bare et svært lite fragment av sangen; hans nedtegnelser (originalen er ikke bevart) inneholdt ikke mer enn 164 strofer fra de to første delene (*Regin smiður og Brynhildar táttur*). For å komplettere sangen, vendte han seg i 1818 med Müllers hjelp til prost Peder Hentze og

pastor Schrøter, og denne sendte allerede samme år "forklarende varianter og et rettet uddrag av det manglende" tilbake, sammen med løftet om å sende hele samlingen snart, så fullstendig som en kunne oppdrive den. (Müller, 2. bind 1818: 423). Disse tilleggene dannet grunnlaget for Müllers opplysninger i 2. bind av hans Sagabibliothek; en fullstendig avskrift av *Sjúrðar kvæði* og andre dikt sendte Schrøter litt senere. Denne første samlingen av færøyske viser etter Svabo, som nå er forvart i det Kgl. Bibliotek i København under signaturen Ny kgl. Sml. 345,8vo, ble første gang offentliggjort fullstendig i 1951-1953 av Christian Matras. (I innledningen til denne utgaven gir Matras en del almenne og biografiske opplysninger om Lyngbye og Schrøter. Se endvidere Matras 1973 for ytterligere opplysninger om Schrøter). Muligens ble betydningen og påliteligheten overvurdert av Lyngbye, for teksten i Lyngbyes høyt verdsatte utgave fra året 1822 Færøiske Qvæder om Sigurd Fofnersbane og hans Æt, der teksten til Sigurdsangen for første gang overhodet ble kjent utenfor Færøyene for et interessert publikum, turde i det vesentlige bygge på Schrøters opptegnelser. Christian Matras har vist at Lyngbye vel bare eide enkelte bruddstykker av *Sjúrðar kvæði*, "som han har ladet forsvinde til fordel for teksten i vort (=Schrøters) haandskrift". (Matras, 1951-53: XIII).

Hadde Müller i bind 2 av Sagabibliothek allerede gitt viktig informasjon om den færøyske dansen, så får en vite enda mer i hans innledning til Lyngbyes utgave. Han er framfor alt imponert over at dette gamle stoffet fremdeles var levende i form av vis-

er på Færøyene. Fordi man også i Danmark hadde utilstrekkelig kunnskap om Færøyene, beskrev han først noen viktige aspekter ved den historiske situasjonen på øyene og beskjeftiget seg deretter med danseskikken. I dette støttet han seg framfor alt på Lyngbye. En sammenligning mellom Danmark og Færøyene med henblikk på helteballadene går avgjort ut til fordel for Færøyene: Også i Danmark hadde det eksistert helteballader med temaer fra Nibelungenkretsen, men de var trengt ut av riddersalene av den franske moten. En tid hadde de riktignok ennå forsvart sin plass i borgerstuene, men også derifra var de blitt jagd ut "av nye arier", og de ville nå for det meste vært forsvunnet, om ikke Anders Sørensen Vedel og Peder Syv hadde samlet dem. Til Færøyene hadde det nye hatt vanskelig for å trenge fram, og her var stoffet bevart i dansen. Her ytrer han seg også om dansens funksjon: "Sangens Hensigt er ikke blot, som Dandsemusik at ordne Trinene, men tillige ved sit Indhold at vække visse Følelser. Man kan mærke af de Dandsendes Adfærd, at de ikke ere ligegyldige ved det Sangen angaaer; men ved deres Miner og Gebærder gjøre de sig Umage for, i det de dandse, at udtrykke dens forskjellige Indhold. Dette giver Dandsen, uagtet dens Ensformighed, saa megen Interesse, at baade Unge og Gamle vedblive den hele Aftener i Rad, næsten uden noget Ophør". (Müller i Lyngbye, 1922: 8f.)

Hver enkelt sang som han regnet til Sigurd-kretsen, undersøkte Müller inngående innholdet i og forsøkte først og fremst å bestemme kildene til sangene. Han anså det

som sikkert at disse sangene ikke kunne blitt diktet på Færøyene i nyere tid fordi man ikke lenger kjente kildene som må ha ligget til grunn for dem der. Han mener det imidlertid også er umulig at alle sangene stammer fra et islandsk pergamenthåndskrift, som det er en utbredt færøysk tradisjon å berette om. Likeledes utelukker han en tekstovertakelse av danske ballader, for i Danmark har man bare bevart en liten del av det man finner i de færøyske *kvæði*. Heller ikke byr det på noen forklaring at de færøyske sangene skulle ha tatt innholdet sitt fra tyske kilder: Mange sanger har slektskap med tyske tekster, men i det hele er forskjellene for store og overensstemmelsene med gammelnordiske kilder for påfallende til at en kan se på sangene som oversettelser fra tysk. Han tror riktignok han kan kjenne igjen et visst slektskap med de islandske *rímur* (en oppfatning som i dag neppe lenger kan opprettholdes på grunn av de betydelige formelle og innholdsmessige forskjeller mellom *rímur* og færøyske ballader), men Müller tenker heller ikke på en sen direkte overtakelse av *rímur*. (Müller i Lyngbye, 1922: 35-40). I noen sanger regner han likevel med islandsk opprinnelse, slik er det kanskje med balladene som har sitt stoff fra oversatte *riddarasögur*. Likevel blir det i følge Müller igjen noen sanger som ikke kan ha overtatt sitt stoff umiddelbart fra Island: "Til denne Klasse kunne vi uden Tvivl ogsaa henregne Qvæderne om Sigurd og lignende Sagn, hvilke Færøerne ældste Beboere maatte, ligesaavel som Islands, have bragt med sig, fordi de angik Nordens ældste Minder. Men jo dybere slige Sagn vare

rodfæstede, desto beredvilligere kunde man blive til at fuldstændiggjøre Sagnkredsen, ved at optage det, som de senere romantiske Behandlinger havde føiet til den". (Müller i Lyngbye, 1922: 41)

Dermed ble nå noen av de færøyske balladene, og framfor alt *Sjúrðarkvæði*, stilt opp som en verdifull, delvis uavhengig kilde ved siden av de store islandske diktverkene. Hvor vidt denne oppfatningen er riktig, kan det være delte meninger om; for den vitenskapelige verden i det tidlige 19. århundre hadde Müllers ord i alle fall vekt, og gjennom ham ble den til nå så godt som ukjente færøyske tradisjon ført inn i den vitenskapelige diskusjon. Fra nå av finner en mer og mindre utførlige henvisninger til de færøyske Nibelungenballadene i tallrike undersøkelser av dette temaet i Danmark og i utlandet. Det synes klart for meg at denne høye anerkjennelsen som de færøyske *kvæði* hadde fått på grunn av Müller, på Færøyene selv skjerpet sansen for betydningen av denne tradisjonen, at en nå verdsatte dem mye høyere enn tidligere. Nedtegnelsen av *kvæði*, som nå satte inn med intensiv kraft på Færøyene, er sikkert dels direkte inspirert av Müller. Han hadde jo selv bedt embetsprost Peder Hentze om sangavskrifter, og Hentze igjen hadde gitt Johannes Klemmensen i oppdrag å sette sammen en slik samling av sanger. Dette trenger ikke å gjentas mer her. Men uten Müllers aktivitet og hans innsats for de færøyske balladene – det kan en gå ut fra – ville sannsynligvis interessen for denne diktingen langt fra blitt så intensivert som den ble, heller ikke på Færøyene.

II

Også på utlandet hadde Müllers betraktninger om de færøyske balladene sin virkning. Müller stod i nær vitenskapelig kontakt med brødrene Grimm, som tydeligvis satte ham svært høyt. Således var den første og viktigste reaksjonen på Lyngbyes bok i Tyskland en anmeldelse som stod i *Die Göttingischen Gelehrten Anzeigen* i 1824. Anmeldelsen er anonym, men det er fastslått at Wilhelm Grimm er forfatteren. *Die Göttingischen Gelehrten Anzeigen* var dengang – og lenge framover – ett av de viktigste mediene for den vitenskapelige diskusjon i Tyskland. En kan med sikkerhet regne med at alt som ble offentliggjort her, ville få oppmerksomhet i den lærde verden. Grimm refererte boka utførlig og framhevet spesielt de grundige forklaringene av Peter Erasmus Müller. Wilhelm Grimm er først imponert av det store antallet levende færøyske sanger: “Welch ein Reichthum von Poesi lebt hier auf engem Raum unter einem kleinen Volk! Wie thut sich das natürliche Verlangen des Menschen danach kund! Dabei muss man bedenken, dass einige von grossem Umfang sind, wie z. B. das Lied von Brynhild allein 220 vierzeilige Strophen enthält.” (“For en rikdom av poesi som lever her på et lite område i et lite folk! Hvor inderlig menneskenes naturlige lengsel etter den åpenbarer seg! I denne forbindelse må en huske på at noen er av stort omfang, som for eksempel sangen om Brynhild, som alene har 220 firelinja strofer.” (Grimm, 1882: 341). Grimm så naturligvis straks betydningen av de færøyske balladene for heltediktingen i det hele tatt; i noen ballader konstaterte han en

sammenheng med den nordiske sagaen, men overalt var det en klar bestrebelse etter å undertrykke det hedenske og mytiske. (Grimm. 1882: 343). Andre steder – i noen sanger fra kretsen rundt *Sjúrdur*, men også fra kretsen rundt *Tjóðrekur* (Didrik av Bern) – konstaterte Grimm med rette tysk innflytelse, og han så dermed ganske klart ett av hovedproblemene med kildene til de færøyske balladene. (Det får bare være nevnt som en randbemerkning her at en grundig sammenfattende undersøkelse av sammenhengen mellom de eldre færøyske *kvæði* og den nordiske tradisjonen på den ene siden, og den tyske på den annen side fortsatt er et stort savn. Mangelen på den kommentaren som opprinnelig var bebudet for *Corpus Carminum Færoensium* gjør i dag fortsatt spørsmålet om opprinnelsen til disse tekstene smertelig komplisert.)

Wilhelm Grimm brukte allerede kort tid etterpå materiale fra Lyngbyes utgave i sitt grunnleggende verk “*Die deutsche Heldensage*” (Den tyske heltesagaen), som kom i førsteopplag i 1829. (Grimm. 1957: 367f.). Fra dette tidspunkt tør man forutsette at de interesserte kretser i Tyskland kjente til eksistensen av de færøyske balladene. I alle fall bygger lenge nesten alt som blir skrevet om emnet på Lyngbyes utgave og Müllers framstilling, og derfor tar en i første rekke hensyn til tekstene. Melodiene og dansen selv blir i beste fall nevnt i margin. Dette er karakteristisk for et publikum som tross all interesse, åpenhet og sympati likevel bare er vant til å lese tekster og slett ikke kan forestille seg at litterære tekster også kan traderes på andre måter, og at – som en i dag ville uttrykke med et moteord – perfor-

mansen av en tekst ikke bare må begrense seg til stille lesning eller dramatisk framstilling, men at en tekst også kan realiseres og formes og preges i sin betydning gjennom dansen. Liten forståelse for andre tonalitetsforhold i melodiene og ofte ingen forståelse for dansen i det hele tatt kjenner tegner atskillige slike utsagn.

I 1856 offentliggjorde Grimm-eleven Karl Weinhold en større sammenfattende framstilling av Nordens kultur i middelalderen under tittelen *Altnordisches Leben*. Der beskrev han også den færøyske dansen, og så vidt jeg kan se, støttet han seg i sin skildring der fortsatt kun på Lyngbye, men kommer ikke til noen virkelig fundert beskrivelse av dansen. (Weinhold, 1856: 465f.). For tekstene kan en se at nå som oftest i det minste også Hammershaimbs Færøiske Kvæder blir trukket inn i de tyske publikasjonene i andre halvdel av århundret når de skulle handle om færøyske ballader.

Nærmere kunnskap om emnet var ganske visst i første omgang begrenset til dem som i det minste var i stand til å lese dansk. Nå begynte man også å oversette færøysk litteratur, til å begynne med først og fremst – av antikvarisk interesse – forskjellige ballader. I årene 1865 og 1866 kom det samtidig ut to nye oversettelser av færøyske *kvæði*, av Rosa Warrens og P. J. Willatzen. De skulle i lang tid bli de eneste oversettelsene av disse tekstene. Willatzens bind (*Alt-isländische Volksballaden und Heldenlieder der Färinger*) inneholdt bare *Sjúrðar kvæði* med *Regin smiður*, *Brynhildar táttur* og *Høgna táttur*, Rosa Warrens (Norwegische, Isländische, Färöische

Volkslieder der Vorzeit) oversatte *Dvørgamoy*, *Lokka táttur*, *Gátu ríma* og *Gunnars kvæði* fra Hammershaimbs Færøiske Kvæder og noen andre tekster (*Hørpu ríma*, *Frísa kvæði* og andre) fra Antikvarisk Tidskrift. Melodier tar Warrens slett ikke hensyn til, heller ikke om danseskikken lar hun falle et eneste ord. Også Willatzens forklarende henvisninger er knappe og overflatiske, han er først og fremst interessert i teksten, men også den behandler han med den velmenende ringeakt som lærde somme tider viser overfor folkevisene. Han holder det således også for nødvendig å glatte ut og jevne over der “wo der Vers gar zu holperig war” (hvor verset var for ujevnt). Oversettelsen formidler bare et helt mangelfullt inntrykk av originalen. Som eksempel tar jeg med den første strofen av *Regin smiður í* Willatzens oversettelse:

Wollt meinem Lied ihr Lauschen?
Nun wohl, ich will euch melden.
Von mächt gen, reichen Königen,
Von kühnen, starken Helden.
- Grane trug Gold von der Haide,
Sigurd schwang Schwertes Schneide
und fällte den dräuenden Drachen;
Grane trug Gold von der Haide.
(Willatzen, 1865: 243)

Når det gjelder danseskikken, begrenser Willatzen seg til å sitere et utsagn av Franz Maurer: “Der eigenthümliche färöische Tanz wird sich noch lange erhalten, obshon ihm eine bessere Musik zu wünschen wäre; jeder Tanzende singt nämlich den angestimmten Gesang, zum Beispiel das Olufslid (*Óluvu kvæði*) so gut wie er kann, natürlich ohne allen Begriff von Harmonie

und Tact, während der aus Männern und Frauen gemischte Tänzerkreis abwechselnd drei Schritte links und drei Schritte rechts geht, dann stillsteht oder sich verneigt. Solch ein Ball dauert bei Hochzeiten eine ganze Nacht und wird nur durch fleißiges Essen und Trinken unterbrochen. Musikalischer Sinn ist bei den Färingern noch gar nicht geweckt, ihr Sprichwort sagt ja auch, jeder Vogel singt nach seinem Schnabel, nur Schade, daß man bloß Seevogel kennt.” (Maurer, 1863).

Om denne Franz Maurer noensinne hadde sett færøysk dans, kan en tvile på. Bare sporadisk finner en større sakkunnskap. Rettsprofessoren Konrad Maurer, som levde i München og var uvanlig godt informert om islandske spørsmål, viser således i en anmeldelse av Willatzens oversettelse at han også har beskjeftiget seg med de færøyske balladetekstene, og viser god og selvstendig tilegnet tekstkunnskap. Han beklager for eksempel at Willatzten ikke har oversatt en tekst som *Geyti Áslaksson*. Han understreker også at med *Kjartans tættir* hadde et islandsk stoff blitt bevart på Færøyene som var glemt på Island selv. De færøyske folkevisene hadde holdt seg langt mer nasjonale enn de islandske. Forklaringen finner han i at de dannede hadde snakket dansk på Færøyene, det færøyske hadde sunket ned til en folkedialekt og blitt forsømt. Men nettop derfor hadde “die nationalen Überlieferungen bei den geringeren Leuten umso ungetrübter sich erhalten” (den nasjonale tradisjonen hos vanlig folk holdt seg desto renere (...), jo mer unasjonale de høyere klasser hadde blitt i hele sin dannelsen) (Maurer. 1869: 112).

Dansen og melodiene til de færøyske *kvæði* blir det riktignok først tatt hensyn til i en stor Geschichte des Tanzes in Deutschland (Dansens historie i Tyskland) av Franz Magnus Böhme. Böhme trykker i et tillegg også “Das alte Siegfriedslied” (Den gamle Siegfriedsangen) med melodi, og han bemerker at den fortsatt ble sunget til dansen på Færøyene i 1818. (Böhme. 1886, II: 215; I: 13 og 230-232). Det dreier seg bare om en korrigert og transponert versjon av meloditillegget hos Lyngbye. For øvrig er han av den mening at man kan danne seg en forestilling om hvordan den urgermanske folkedansen hadde vært ved å studere den færøyske dansen. (Böhme. 1886, I: 13). Det kan ellers bemerkes at en spesielt populær sangbok for den såkalte Jugendbewegung (ungdomsbevegelsen), den kom ut i 1923, “Das aufrecht Fähnlein” (den hevede fanen), inneholder en “Sigurdsang”, likeledes med merknaden “auf den Färöern 1818 noch zum Hochzeit gesungen” (fortsatt sunget til dansen på Færøyene i 1818). Oversettelsen – noen strofer fra *Brynhildar táttur* – prøver å rette seg etter en levende folkevisetone. I en senere utgave av det samme verket fra 1933 blir det til og med presentert to versjoner av teksten (riktignok bare 10 strofer). (Hensel. 1933: 92f.). Der stammer den ene melodien igjen fra Lyngbye, den andre bærer merknaden “Fra Böhmes samling”, men det forblir uklart hvor Böhme har denne melodien fra.

Lager man et overblikk over resepsjonen av færøyske ballader i Tyskland i det 19. århundre, så får man inntrykk av at interessen senere, etter den gode mottakelsen av Wilhelm Grimm, likevel bare var svært be-

grenset. I germanistikk-kretser spilte *kvæði* av og til en rolle, og oversettelsen av tekster ga seg positive utslag. I første omgang kom det slett ikke til noen videre utbredelse, først gjennom ungdomsbevegelsen i det tidlige 20. hundreår steg interessen for dem. Heller ikke i dag har den germanistiske heltesagaforskningen nevneverdig kjennskap til disse tekstene.

III

Jeg vil til slutt og i minnet om Jóannes í Króki berøre et helt annet resepsjonsspørsmål og derigjennom samtidig presentere et problem som jeg håper på en løsning av. Stoffet til mangt et færøysk *kvæði* er vel kommet fra Island, sikkert kan en anta det om *Kjartans tættir* (CCF 23 – TSB E 103). Denne balladen bygger i det vesentlige på kapitlerne 39-49 i Laxdæla saga. Der hand-

ler det om et mesterstykke av gammel-nordisk prosa med en høyt utviklet framstillingskunst. Hvordan den psykologiske situasjonen til Guðrun blir i sagaen, tilhører svært høy litterær kunst. Spesielt scenen der Guðrun egger sin ektemann Bolli til å drepe Kjartan, hans tidligere venn og slektning og samtidig Guðruns tidligere kjæreste, er spennende.

Blir denne handlingen overført til et *kvæði*, svikter de kunstneriske virkemidlene til sagaen. Balladen med sin tilbøyelighet til formelaktig framstilling kan ikke uttrykke kompliserte individuelle følelser på en passende måte. Hvordan løser nå balladen et slikt problem?

I Johannes Klemmensens oppskrift av *Kjartans tættir* (CCF 23 B), i Sandoyarbók altså, blir denne eggingsscenen beskrevet i fire strofer:

- 93 Drekkja teir i Hjarðarholti
[= 97, bæði úti og inni,
101] drekkja mjød og kláran vín
 so glaðir á hvørjum sinni
- 94 Guðrun gekk í hallina inn
[= 98, millum stalls og veggja:
102] “Ólavs rekkar sigurin bera,
 tit munnu inni liggja.”
- 95 Guðrun gekk í hallina inn,
[= 99, fell pá síni knær:
103] “Eg verði tær ikki, Bolli, tekk,
 so leingi eg Kjartan sær.”
- 96 Guðrun gekk í hallina inn,
[= 100, heldur á brúnum knívi:
104] “Eg verði tær ikki, Bolli, tekk,
 meðan Kjartan er á lívi.”

93. De drikker i Hjarðarholt,
 både ute og inne,
 drikker mjød og klar vin,
 så glad hver gang.
94. Gúðrún gikk i hallen
 mellom og vegger:
 “Olavs menn går vekk med seier
 men dere vil ligge inne.”
95. Gúðrún gikk i hallen inn,
 falt pá sine knær:
 “Jeg vil ikke stå til tjeneste for deg Bolli,
 så lenge jeg ser Kjartan”.
96. Gúðrún gikk i hallen inn,
 hun holder et brunt sverd:
 “Jeg vil ikke stå til tjeneste for deg Bolli,
 så lenge Kjartan er i live”.

(CCF: 485f.)

Det påfallende ved denne scenen, som er så sentral for handlingen i balladen, er imidlertid at den blir gjentatt tre ganger umiddelbart etter hverandre uten det minste avvik (str. 93-96, 97-100, 101-104). Dette må ha en betydning. Johannes Klemmensen går for å være svært pålitelig, og Sandoy er en øy med spesielt rik og god sangtradisjon. En feiltagelse, en misforståelse kan en sikkert ikke regne med ved en tre gangers gjentagelse. Denne scenen må faktisk være gjentatt tre ganger i dansevisa; en kan bare spørre etter grunnen til denne framgangsmåten. Jeg vil gjerne søke forklaringen i følgende: Blir en ballade som den færøyske realisert og aktualisert gjennom dansen, kommer det til et element ekstra, som ikke kan fastholdes i en nedtegnelse av teksten, nemlig måten tekstreproduksjonen forgår på, hvordan teksten får sin formgivning gjennom forsangeren, *skipari*. En kunne forestille seg at betydningen av Guðruns egging skulle bli forsterket ved å bli gjentatt tre ganger. Men kanskje kommer dansepraksisen i tillegg: kanskje ville *skipari* framheve den spesielle betydningen av dette opptrinnet ved at han gjentok scenen tre ganger og kanskje varierte den. På denne måten kunne den psykologiske framstillingskunsten til sagaen bli passende overført ved aktiviteten til *skiparin*.

For meg som for nøyaktig førti år siden for første gang kom til Færøyene og ikke langt herfra, over i Velbastaður også for første gang opplevde den færøyske dansen, kan det bare være en spekulasjon. Siden da har jeg vært fascinert av denne ytringsformen for litterært liv, og jeg holder bal-ladedansen for å være en stor kulturell

prestasjon. Men hvorfor Jóannes í Króki gjentok de fire strofene tre ganger og også skrev dem ned slik, kan jeg bare spekulere på – et svar vet kanskje dere her, de erfarne danserne og praktikerne, de virkelige fagfolkene.

- Böhme, Franz Magnus. 1886. *Geschichte des Tanzes in Deutschland*. Beitrag zur deutschen Sitten-, Literatur- und Musikgeschichte, 2 bind. Leipzig.
- CCF. 1941-1972. *Føroya kvæði*. Corpus Carminum Færoensium. Sv. Grundtvig et J. Bloch comparatum. Utgitt av Christian Matras [til 1954] og Napoleon Djurhuus [fra 1963] for Universitets-Jubilæets Danske Samfund. 6 bind. København.
- Djurhuus, Napoleon. 1958. *Dansen*. I: Færøerne. Udg. af *Dansk-Færøsk Samfund*, Bd. 1. København: 392-399.
- Forchhammer, J.G. 1927. *Rejse til Færøerne*. *Dagbog* 28. April til 21. August 1821. Utg. av Ad. Clement. København.
- Grimm, W. 1927. (Anmeldelse av) Färöiske Quäder om Sigurd Fofnersbane og hans Æt. I: *Göttingische Gelehrte Anzeigen*, bd. III, Stück, 4. september 1824: 1417-1428.
- Grimm, W. 1882. *Kleinere Schriften*. Utg. av Gistav Hinrichs. 2 bd. Berlin.
- Grimm, W. 1957. *Die deutsche Heldensage*. Darmstadt 1957. (4. opplaget, uendret fotomekaniske ettertrykk etter 3. utgaven, som ble besørget av Reinhold Steig i 1889).
- Grundtvig, Nik. Fred. Sev. 1818-19. *Norges Konge-Krønike af Snorro Sturlesøn*, fordansket ved Nik. Fred. Sev. Grundtvig. Kiøbenhavn.
- Hammershaimb, V.U. 1847. Meddelelser fra en Rejse på Færøerne i 1847-48. I: *Antiquarisk Tidsskrift*, udgivet af Det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. 1846-1848. Kjøbenhavn.
- Hammershaimb, V.U. 1851-55. *Færöiske Kvæder*, samlede og besørgede ved V. U. Hammershaimb, udgivne af det nordiske Litteratur-Samfund. I-II. Kjøbenhavn.
- Hensen, Walther Hensel. 1923. *Das Aufrecht Fähnlein*. Liederbuch für Studenten und Volk. Eger og Leipzig.
- Hensen, Walther Hensel. 1933. *Das Aufrecht Fähnlein*. Ein Liederbuch. Kassel 1933. Fotomekanisk ettertrykk. Kassel 1962.

- Jacobsen, M.A. 1921. *Úr bókmentasögu okkara*. Tórshavn.
- Jacobsen, M.A. 1929. Jóhannes Klæmintsson í Króki. I: *Varðin IX*. Tórshavn.
- Landt, Jørgen. 1965. *Forsøg til en Beskrivelse over Færøerne*. Tórshavn [første udgave København 1800].
- Long, Rikard. 1968. Jóannes í Króki: *Sandoyarbók I*. Tórshavn.
- Lyngbye, H.C. 1822. *Færøiske Qvæder om Sigurd Fofnersbane og hans Æt*. Med en Anhang. Samlede og oversatte af Hans Christian Lyngbye. Med en Indledning af P. E. Müller. Randers.
- Matras, Christian. 1939. *Svabos færøiske visehaandskrifter*. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved Chr. Matras. København.
- Matras, Chr. 1951-53 (red.). *J. H. Schrøter optegnelser af Sjúrdar kvæði*. København. (= Færoensia III).
- Matras, Chr. 1973. *Nøkur mentafólk*. Greinir og røður. Tórshavn 1973: 60-66 (først publiceret i: Oygga-skeggi, Sept.-Okt. 1951).
- Maurer, F. 1863. *Die Färöer*. I: Westermann's illustrierte deutsche Monatshefte, bd. 14: 659-79 (april) og 168-176 (mai).
- Maurer, K. 1869. (Anmeldelse av) Alt-isländische Volksballaden und Heldenlieder der Färinger ... von Willatzen. I: *Germania*. Vierteljahrsschrift für Deutsche Alterthumskunde. 14. Jahrgang, Wien: 97-114.
- Müller, Peder Erasmus. 1817-20. *Sagabibliothek* med Anmærkninger og indledende Afhandlinger 1-3. bind. København 1818-20.
- Schier, Kurt. 1990. *Sammlung, Wiederbelebung und Neudichtung von Heldenballaden auf den Färöern zu Beginn des 19. Jahrhunderts*: historische Voraussetzungen und Konsequenzen. In: Helden und Heldensage. Festschrift für Otto Gschwanter zum 60. Geburtstag, hgg. von Hermann Reichert und Günter Zimmermann. Wien: 329-358.
- Svabo, Jens Christian. 1959. *Indberetninger fra en Reise i Færøe 1781 og 1782*. Udg. af N[apoleon] Djurhus. København.
- TSB. 1978. Bengt R. Jonsson, Svale Solheim og Eva Danielson in collaboration with Mortan Nolsøe and W. Edson Richmond (eds.). *The Types of the Scandinavian Medieval Ballad*. A descriptive catalogue. Oslo, Bergen, Tromsø.
- Warrens, Rosa. 1866. *Norwegische, Isländische, Färöische Volkslieder der Vorzeit*. In den Versmaßen der Originale übertragen von Rosa Warrens. Hamburg.
- Weinhold, Karl. 1856. *Altnordisches Leben*. Berlin.
- Willatzen, P. J. 1865. *Alt-isländische Volksballaden und Heldenlieder der Färinger*. Zum ersten Mal übersetzt von P. J. Willatzen. Bremen.

Kurt Schier

Institut für Nordische Philologie und
Germanische Altertumskunde

Der Universität München

Tyskland